

Наставно-уметничко-научном већу Факултета музичке уметности у Београду
Б е о г р а д, Краља Милана 50

Сенату Универзитета уметности у Београду
Б е о г р а д, Косанчићев венац 29

Предмет: Извештај Комисије за оцену и одбрану докторског уметничког пројекта

**Утицај транспозиције на интерпретацију немачког лида са аспекта клавирске
сарадње**

Кандидат: Татјана Дробни

Комисија за оцену и одбрану у саставу: Људмила Грос Поповић, редовни професор ФМУ, ментор, Ладислав Мезеи, редовни професор ФМУ, доктор уметности Игор Лазић, доцент ФМУ, доктор уметности Катарина Радовановић Јеремић, доцент Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу и доктор уметности Дејан Суботић, доцент ФМУ, упознала се са писаним делом докторског уметничког пројекта кандидата Татјане Дробни „Утицај транспозиције на интерпретацију немачког лида са аспекта клавирске сарадње“.

На основу сазнања која је стекла анализом овог рада, биографских података, досадашњих уметничких резултата кандидата и уметничке презентације, Комисија подноси следећи извештај Наставно - уметничко - научном већу Факултета музичке уметности у Београду и Сенату Универзитета уметности у Београду.

Биографија кандидата

Татјана Дробни је рођена у Београду, где завршава Средњу музичку школу „Мокрањац“ у класи проф. Мирославе Петровић-Лили. Дипломирала је 1987. на Факултету музичке уметности у Београду, у класи проф. Даринке Михајловић. Већ током студија запажена је њена склоност ка камерном музицирању, посебно сарадња са соло певачима, те је на четвртој години била је ангажована као демонстратор у класи проф. Бисерке Цвејић. Добитник је награде из фонда Радмиле Ђорђевић, која се додељује перспективним младим клавирским сарадницима (сарадња са соло певачима). Специјалистичке студије завршила је 1994. у класи проф. Оливере Ђурђевић и проф. Александре Ивановић.

Као клавирски сарадник наступала је на бројним концертима у земљи и иностранству (Чешка република, Аустрија, Црна Гора, БиХ). Остварила је контакте и професионалну сарадњу са уметницима из иностранства, као што су Флоријан Кит (Florian Kitt), Николас Клептон (Nicholas Clapton), Роман Трекел (Roman Trekel), Оливера Миљаковић, Снежана Стаменковић. Такође је имала плодну сарадњу са бројним уметницима из наше земље, превасходно са Аном Јовановић, Драганом Југовић дел Монако, Живојином Ђирићем, Весном Опсеницом, Александром Стаменковић и другима.

Након дугогодишњег искуства које је стекла радећи у Средњој музичкој школи „Славенски“ у Београду (од 1988-2004.), добија радно место на Факултету музичке уметности у Београду. Тренутно има звање вишег уметничког сарадника на Катедри за соло певање. Дужи низ година била је ангажована као клавирски сарадник на Академији лепих уметности и Средњој музичкој школи „Мокрањац“. Године 2006. је била додатно ангажована на предмету Оперски студио као уметнички сарадник. Тренутно је на докторским студијама из камерне музике, у класи проф. Људмиле Грос-Поповић.

Остварила је низ трајних снимака како за Радио, тако и за Телевизију (РТС Београд и Приштина) и учествовала као клавијски сарадник и предавач на бројним курсевима и семинарима у земљи и иностранству. Аутор је једног приручника и коаутор неколико приручника и уџбеника за солфеђо и музичко образовање за основну и средњу школу. Такође је била илустратор бројних уџбеника из поменутих области (Завод за издавање уџбеника Београд, Завод за издавање уџбеника Источно Сарајево, Нота Књажевац).

Била је члан жирија на републичком такмичењу камерне музике 2002. године, а такође је била и члан бројних комисија за избор у звање уметничког сарадника на ФМУ и на ФИЛУМ-у у Крагујевцу. Од 2008. је ангажована на месту секретара Катедре за соло певање.

Детаљна анализа докторског уметничког пројекта

У **уводном делу** докторског уметничког пројекта кандидата Татјане Дробни „Утицај транспозиције на интерпретацију немачког лида са аспекта клавијске сарадње“, кандидаткиња дефинише појам транспонованја и поставља полазне тачке уметничког истраживања: присуство праксе транспонованја соло песама, питање етичке оправданости процеса, избор параметара приликом избора тоналитета. Јасно су дефинисани сегменти истраживања: разматрање свих аспеката транспонованја, сагледавање ефеката по питању утицаја на извођаче, али и по питању својеврсног нарушавања перцепције слушаоца.

У поглављу **Теоријски оквир истраживања** дат је кратак историјат развоја тоналности, од Питагоре, преко Риманове теорије функција, до модерних теорија тоналности као што је Генеративна теорија тоналне музике (Generative Theory of Tonal Music, GTTM). Објашњени су и неки покушаји да се боје тоналитета повежу са бојама или значењима, у синестетском смислу (повезивање чула) и дате су табеле са тим

примерима: Шубартова подела, (Christian Schubart), Шарпантјеова (Marc-Antoine Charpentier) и друге.

Чињеница да је неко дело компоновано у одређеном „звучном простору“, то јест тоналитету, оправдава присутност конкретне тонске боје и представља интегрални део композиције. То значи да се њеним транспонованом удаљава од оригиналне замисли композитора, будући да он није тоналитет бирао стихијски, већ са одређеном намером. Међутим, уколико то већ мора бити учињено, питање је како, односно колико су растегљиве границе померања тонског колорита? Како одабрати „прави“ тоналитет? Ово питање наговештава један од важних задатака овог истраживања и односи се на конкретну демонстрацију начина помоћу којих је могуће релативно прецизно одредити најпогоднији звучни опсег за поједине врсте, односно боје људског гласа. У том смислу је неопходно водити рачуна о типу и боји самог гласа, али и о што вернијем поштовању композиторове замисли у погледу избора тоналитета за одређену соло песму. Методом компарације, у раду су растумачене поетске претпоставке које се тичу утицаја промене тоналитета на интерпретацију и приступ пијанисте у ситуацијама транспонованом.

У наставку је дат кратак осврт на неке психолошке аспекте читања са листа и транспонованом, с обзиром да су то задаци са којима се клавирски сарадници редовно сусрећу, а у психолошком смислу су веома комплексни. Овом темом су се бавили еминентни аутори из области психологије музике, као што су Џон Слобода (John Sloboda), Ксенија Радош и други.

Како у теоријској и музиколошкој литератури нема много студија које се баве феноменом транспонованом, у овом раду су приказани делови неких научних студија из области когнитивне психологије и неурофизиологије. Те две научне области су се највише бавиле изучавањем тога како људски ум реагује на појаву транспозиције. Ова истраживања су вршили људи који су у исто време научници и музичари. Поменути су радови неких од аутора, као што су Керол Крумхансл (Carol Krumhansl), Роберт Затторе, (Robert Zattore) и други.

У даљем току разматрања, у поглављу **Анализа песама**, дате су анализе три циклуса песама, два Шуманова циклуса, *Љубав и живот жене*, Оп. 42 (*Frauenliebe und*

Leben) и *Песникова љубав*, Оп. 48 (*Dichterliebe*) и Брамсове *Циганске песме* (*Zeunerlieder*, Оп. 103).

Овај рад такође има за циљ да укаже и препозна незграпна решења у појединим издањима соло песама, до којих је дошло вероватно из најбоље намере редактора у жељи да поједине композиције прилагоде различитим врстама гласова. Задатак који је кандидаткиња себи поставила у овом раду био је указивање на поменуте ситуације, и предлагање погоднијих тоналитета за транспоновање.

Како већ постоје штампана издања за различите врсте гласова, у овом раду је размотрено питање на који начин су одабрани тоналитети за поједине транспоноване песме, зашто су редактори издања неке соло песме у оквиру циклуса оставили у оригиналним тоналитетима, док су друге транспоновали, и зашто су непропорционално спроведене транспозиције у оквиру анализираних циклуса.

Такође, стиче се утисак да су редактори појединих издања соло песама једноставно преузимали једни од других решења за избор одређених тоналитета за транспоновање, без критичког осврта на ове идеје, које су у појединим случајевима веома дискутабилне. Редакторске интервенције се углавном односе на техничке детаље, агогичке ознаке или визуелне моменте који се тичу броја и распореда тактова на страни. Татјана Дробни истиче да постоје упечатљиви случајеви неадекватних транспозиција заступљених у многим циклусима песама, где се сусрећемо са одабирима тоналитета који у погледу макрохармонског плана битно ремете хармонску динамику самог дела. Овај податак доводи до поражавајуће чињенице да се скоро два века дела великих мајстора изводе у оскрнављеном облику. Иако су те разлике у односу на оригинал толико суптилне да их може регистровати само ухо извезбаног слушаоца, не треба умањивати значај ове појаве која је до сада остала непримећена.

Бројни су примери песама публикованих у збиркама респектабилних светских издавача у којима је драстично испољена редакторска недоследност у погледу одабира тоналитета за транспоновање. Овакав тип интервенције делује мање уочљиво код песама које нису сврстане у засебне циклусе, будући да свака од њих представља целину за себе. Уједно, овај део анализе представља кључно место, или поенту ове студије.

Задатак који је кандидаткиња себи поставила у овом раду јесте да покуша да исправи грешке које су учинили редактори, како би се сачувале изворне идеје појединих композитора које су у поменутих издањима измењене неадекватним избором тоналитета за транспоноване.

Оно што се намеће као најважнији задатак овог рада је приказивање начина за одређивање најпогоднијег звучног опсега за поједине врсте, односно боје људског гласа, водећи притом рачуна да се не одступи превише од изворне композиторове замисли у погледу избора тоналитета за одређену соло песму. У тај задатак улази и постављање пијанистичког ергономског модела који би одлучио о најпогоднијем, или „најудобнијем“ тоналитету за свирање. Такође, овај рад представља својеврсни апел извођачима да се са поштовањем односе према идеји композитора и да приликом транспонованја дела великих мајстора не угрозе основну композиторову идеју у погледу избора тоналитета за одређену соло песму, како је истакнуто у **закључном делу**.

Уметничка презентација

Уметничка презентација у оквиру докторског уметничког пројекта Татјане Дробни „Утицај транспозиције на интерпретацију немачког лида са аспекта клавирске сарадње“ одржан је 24. октобра 2014. године у Великој сали Факултета музичке уметности у Београду. Презентација је реализована у сарадњи са сопраном Горданом Гавриловић, мецосопраном Аном Јовановић, сопраном Александром Стаменковић и баритоном Владимиром Динићем. На програму су била дела великана немачког лида Франца Шуберта и Јоханеса Брамса. У првом делу презентације изведен је избор Шубертских соло песама: Die Nebensonnen, Fruehlingsglaube, Du bist di Ruh, Gretchen am Spinnrade, Die Forelle, Wohin, Liebesbotschaft и Fruehlingstraum, у сарадњи са Горданом Гавриловић, док су песме Einsamkeit и Die Post изведене у дуу са Владимиром Динићем. Други део програма био је посвећен композицијама Јоханеса Брамса. Најпре су Ана Јовановић и Татјана Дробни извеле комплетан циклус песама Zigeunerlieder, а потом је интерпретиран избор од шест дела. Соло песме Wie Melodien zieht es mir, Sapphische Ode и Immer leiser wird mein Schlummer, кандидаткиња је извела

са Александром Стаменковић, док је дела Ueber die Heide, Liebestreu и Meine Liebe ist gruen интерпретирала са Владимиром Динићем.

Кандидаткиња Татјана Дробни је уметница великог искуства у сарадњи са вокалним уметницима и интерпретацији немачког лида, што је било очигледно током уметничке презентације. Сигурност у владању целокупном фактуром дела, сувереност у владању инструментом и креирање складног баланса у различитим ансамблима, одликовали су интерпретацију Татјане Дробни. О изузетном познавању фактуре сведочи и константно унутрашње певање и изговарање текста песама током интерпретације. Тонски резултат ансамбала је очигледно проистекао из одличног познавања фактуре свих изведених дела, односно веома садржајне анализе свих структурних елемената.

Сарадња са четири веома различита вокална уметника током реситала који је обухватао релативно узак стилски оквир, представља за пијанисту прави изазов. Поједини вокални уметници, учесници уметничке презентације, поседују велико концертно искуство у интерпретацији лида, док су други више остварени у оперском репертоару и другим видовима вокалне уметности. Поред различитог темперамента и уметничког приступа, њихови гласови су сасвим различитих боја и волумена, што пред пијанисту поставља високе интерпретативне захтеве, нарочито у оквиру исте стилске сфере. Кандидаткиња је променама избора пијанистичких средстава, вештом педализацијом, разноврсним тушеом, успевала да оствари велики спектар пијанистичких боја и оствари склад са тембром гласова. У свим сегментима уметничке презентације остварена је доследна интерпретација, превасходно руковођена слојевима тумачења поетског текста.

У тумачењу соло песама Франца Шуберта, Татјана Дробни је остварила јасноћу артикулације, прегледност фразирања и доследност у приступу сведене педализације. Посебно успешно су биле обликоване легато линије у унисоном кретању са вокалним деоницама. Убедљиво су креиране разноврсне атмосфере лида, попут трагичног света песме Einsamkeit. Насупрот доминантом лирском расположењу изабраних композиција, значајан контраст креиран је у делу Die Post, у коме је кандидаткиња пленила разноврсношћу артикулације. У прилог доследности у тумачењу немачког

лида усмереног ка поетском тексту великана немачке књижевности, потребно је похвалити и праксу штампања превода литерарног текста, што слушаоцима даје нову димензију перцепције уметничких дела.

Брамсов свет соло песама интерпретиран је у сасвим другачијем звучном оквиру и остварен применом различитих пијанистичких решења. Најуспешнију сарадњу кандидаткиња је остварила са мецосопраном Аном Јовановић у тумачењу циклуса *Zigeunerlieder*. Стална размена уметничких идеја и импулса две уметнице, раскошан тонски оквир, умешно истицање фолклорних елемената, заносни музички покрет, јасна вокална дикција и инструментална артикулација, одликовали су наступ две уметнице.

Целокупна драматургија концерта је успешно креирана путем смењивања разноврсних карактерних сфера, контрастном поставком Брамсовог фолклорног циклуса у средишњи део презентације и усхићеним покретом богатог пијанистичког звука у финалној песми *Meine Liebe ist grün*, након неколико меланхоличних композиција севернонемачког великана.

Оцена остварених резултата и критички осврт референата

Татјана Дробни се у докторском уметничком пројекту веома студиозно бави питањем транспоновања соло песама. Кандидаткиња је настојала да дату проблематику сагледа са неколико полазних тачака, сагледавајући факторе који утичу на обликовање процеса транспозиције. Иако је до сада много књига и студија написано на тему соло песме, како теоријских, тако и музиколошких, мало је оних која обрађују једно сасвим практично питање, а то је: како утиче на интерпретацију једне соло песме и како је извођач третира када се она комплетно транспонује у други тоналитет?

Од изузетног је значаја постављање питања оправданости саме праксе промене тоналитета у сфери соло песама, која не постоји у другим областима музичке литературе. Приликом интерпретације соло песама транспоновање је редовна појава, чак толико уобичајена да о њој мало ко размишља, већ је прихвата као редовну појаву

коју није потребно образлагати. Соло певачи и њихови клавирски сарадници на изванстан начин подразумевају да соло песме могу бити извођене у различитим тоналитетима у односу на онај који је композитор првобитно замислио. Издавачи музикалија у том смислу умногоме излазе у сусрет потребама овог типа, приређујући збирке соло песама у различитим верзијама за високи, средњи и дубоки глас. Кандидаткиња је успешно анализирила овај феномен са две стране – из интерпретативног и из стваралачког аспекта.

У писаном делу пројекта је истакнуто да приликом избора транспонованог тоналитета пресудну улогу игра сама „боја“ тоналитета и лични афинитет певача, односно његов доживљај тембра и најпогодније теситуре. Према становишту кандидаткиње, неопходно је у сваком тренутку интерпретативног процеса водити рачуна о намери композитора. Уколико је пракса транспонованња уопште прихватљива, она истиче да је потребно бирати сродни тоналитет, како би оквир тонске боје био у одређеној мери сачуван. Татјана Дробни је успешно обликовала писани рад у методолошком смислу, тако да је питање тоналитета и тонске боје свеобухватно сагледано.

Веома је иновативно сагледавање односа тоналитета соло песама у оквиру циклуса различитих аутора. Ово питање је често у потпуности занемарено од стране извођача, али и од самих редактора и издавача. Према мишљењу кандидаткиње, ова пракса је неприхватљива и представља скрнављење замисли композитора. Различити редактори су вршили транспонованње по дискутабилним параметрима, занемарујући сродност тонске боје са оригиналним тоналитетом и однос тонских боја редоследних песама, чиме је у потпуности разрушена глобална драматургија циклуса. У транспонованим издањима, редактори су непропорционално транспоновали песме. Поједине су остављене у оригиналном тоналитету, поједине су транспоноване за секунду, неке за терцу. Татјана Дробни указује на неопходност очувања хармонског макро плана.

Интересантна је чињеница коју је кандидаткиња открила током истраживања: у свим доступним издањима, избор тоналитета је исти. Она истиче недостатак критичког становишта у избору тоналитета. Иако су у различитим издањима, разноврсни елементи музичког текста измењени као резултат критичке анализе, овај сегмент

фактуре остао је нетакнут. Очигледно је да је избор тоналитета посматран као коначна датост и није укључен у истраживачки процес ни у једном тренутку.

Значајан допринос докторског уметничког пројекта Татјане Дробни је анализирање поступка транспоновања текста са аспекта интерпретатора и указивање на компликоване менталне процесе који су притом укључени. Кандидаткиња је у полазну основу укључила богату литературу, која између осталог обухвата и нове научне области и веома свежа сазнања. Дефинисање и тумачење тоналитета, различитих видова његовог доживљавања, у погледу тонске боје, асоцијативном или синестетском смислу, послужили су на почетку овог рада као својеврсна „увертира“ у експликацију односа појединих типова певачких гласова и тоналитета, те психолошке и физиолошке аспекте читања и транспоновања нотног текста.

Писани део пројекта „Утицај транспозиције на интерпретацију немачког лида са аспекта клавирске сарадње“ представља богат извор информација и упутстава за сваког пијанисту који приступа интерпретацији разноврсне литературе соло песама. У извођачком смислу, у раду су сагледани разноврсни елементи пијанистичког приступа и анализирани многи аспекти из домена пијанистичке технике. Један од важних сегмената овог истраживања представља конкретна демонстрација начина помоћу којих је могуће релативно прецизно одредити најпогоднији звучни опсег за поједине врсте, односно боје људског гласа. Растумачено је и како се у самој интерпретацији могу ублажити ефекти промене тоналитета мењањем боје тона на клавиру и прилагођавањем саме интерпретације тако да она буде најближа изворној композиторовој идеји. Резултати истраживања и предложена интерпретативна решења предочена су аргументовано и прегледно.

ЗАКЉУЧАК КОМИСИЈЕ

Татјана Дробни је пијанисткиња великог искуства у сарадњи са вокалним уметницима. Дугогодишње присуство на концертном подијуму у тумачењу оригиналне

и транскрибоване литературе за глас и клавир, као и богато педагошко искуство у овом подручју, представљају идеалну основу за реализацију докторског уметничког пројекта „Утицај транспозиције на интерпретацију немачког лида са аспекта клавирске сарадње“. Кандидаткиња је успела да уобличи практична искуства пијанисте и сагледа интерпретативну проблематику изузетно свеобухватно, и тиме попуни евидентну празнину у литератури у овом подручју уметничког истраживања. Од изузетног значаја је и својеврсно етичко сагледавање транспозиционог поступка у музици спрам композиторовог начина мишљења и начина перцепције тонске боје, као и широко сагледавање феномена са аспекта когнитивне психологије и неурофизиологије. Висок уметнички домет, који је Татјана Дробни остварила током уметничке презентације, настао је као резултат дугогодишњег студиозног проучавања вокалне литературе и уобличавањем разноврсних извођачких искустава. Интригантан сегмент докторског уметничког пројекта кандидаткиње представља и планирана демонстрација у току саме одбране, која је дефинисана у образложењу теме, а у оквиру које ће пет соло песама Франца Шуберта и четири песме Јоханеса Брамса бити изведене неколико пута узастопно, у различитим тоналитетима и са солистима различитог типа гласа.

Комисија са задовољством предлаже Наставно уметничко научном већу ФМУ и Сенату Универзитета Уметности у Београду да прихвате писмени део и концертно извођење програма докторског уметничког пројекта кандидаткиње **Татјане Дробни** и одреде термин за одбрану рада.

Београд, 27. 10. 2014. године

КОМИСИЈА:

Људмила Грос Поповић, редовни професор ФМУ

Ладислав Мезеи, редовни професор ФМУ

доктор уметности Катарина Радовановић Јеремић, доцент Филолошко – уметничког
факултета у Крагујевцу

доктор уметности Игор Лазић, доцент ФМУ

доктор уметности Дејан Суботић, доцент ФМУ